

Стефан Младенов. – София, 1957. – 537 с.; **13. Сорочан О.В.** Лексико-семантичні групи відприкметникових дієслів (семантичний та функціональний аспекти): автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 / О.В. Сорочан; Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова. – К., 2006. – 19 с.; **14. Суперанская А.В.** Общая теория имени собственного. – М., 1973. – С. 266; **15. Пронина Е.В.** Глагольная лексика старославянского языка в системном рассмотрении. – Тула: Изд-во ТулГУ, 2007. – 157 с.; **16. Шмелев Д.Н.** Очерки по семасиологии русского языка. – М., 1964. – 132 с.; **17. Шен Д.А.** Этноним в лексико-семантическом пространстве английского языка: Дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04. / Д.А. Шен; Нац. пед. ун-т. – Н. Новгород, 2009. – 230 с.; **18. Реформатский А. А.** Введение в языковедение. – М., 1967. – 147 с.; **19. Чейф У.** Значение и структура языка. – М., 1975. – С. 225; **20. Этнонимы /** Под ред. В.А. Никонова. – М., 1970. – 269 с.

Ярмак В.І., Пономаренко М.В. (Київ, Україна)

Діалог культур: турцизми у поезії Алекси Шантича

У статті робиться спроба переосмислити стереотип однобічного сприйняття історичних явищ крізь призму лінгвостилістичного аналізу функціонування турцизмів як найкolorитнішої групи орієнталізмів у поетичному дискурсі класика сербської літератури Алекси Шантича.

Ключові слова: турцизм, орієнталізм, іранізм, арабізм, мова-посередник, внутрішня форма мовної одиниці.

В статье делается попытка переосмыслить стереотип одностороннего восприятия исторических явлений сквозь призму лингвостилистического анализа функционирования турцизмов как наиболее колоритной группы ориентализмов в поэтическом дискурсе классика сербской литературы Алексы Шантича.

Ключевые слова: турцизм, ориентализм, иранизм, арабизм, язык-посредник, внутренняя форма языковой единицы.

The article is an endeavor to reinterpret the stereotype of historical phenomena's one-sided perception in the light of functional linguostylistic analysis of Turkisms as the most colorful group of orientalisms in poetic discourse of Aleksa Šantić, a classic of Serbian literature.

Key words: Turkism, Orientalism, Iranism, Arabism, intermediary language, linguistic unit's inner form.

У контексті функціонування лексики іншомовного походження в системі будь-якої мови неможливо оминати питання історіософського характеру, тісно пов'язані з виявом найзагальніших законів діалектики в мові як найголовнішому засобі комунікації. Якщо екстраполювати даний постулат на мови, котрі належать до різних мовних сімей, то чималий матеріал для дослідження вияву діалектичного закону єдності й боротьби

протилежностей на їхніх синхронних зрізах дають саме сучасні сербська (індоєвропейська сім'я, південнослов'янська) й турецька (тюркська сім'я, огузька група) літературні мови.

Мета даного дослідження – переосмислити стереотип однобічного сприйняття історичних явище крізь призму лінгвістичного аналізу функціонування турцизмів як найкolorитнішої групи орієнталізмів у поетичному дискурсі класика сербської літератури Алекси Шантича. У розвідці також робиться спроба діалектичного переосмислення турецького впливу і тлумачення його як чинника рівноправного діалогу двох культур, що мають багатовікову історичну традицію. Загалом ця проблема аж ніяк не можна назвати новою. З іншого боку, вона відноситься до числа невичерпних, а на початку двадцять першого століття, безперечно, вимагає і нового прочитання, й нових, продиктованих часом, акцентів. Тож, як не парадоксально, навіть таке згубне явище як п'ятивікове жорстоке політичне й культурне поневолення Сербії, Боснії та Герцеговини, котре, безперечно, значною мірою гальмувало розвиток сербської мови й культури, не є таким однозначним, як видається на перший погляд. 28 червня 1389 року на Косовому полі зійшлися у двобої не лише два народи (серби й турки), два війська, дві релігії (православна й мусульманська), а й різні світи. Османи завойовували, грабували, палили й плондрували, – їхній прихід на Балкани означав, зокрема, руйнування й поступовий занепад високорозвиненого середньовічного сербського царства. Однак сербський народ і його мова не випадково не загинули: вони гідно вистояли завдяки генетично притаманній цьому етносові витривалості, моральному потенціалові й надзвичайно високому рівневі національної культури та літературної традиції, що всупереч турецькому поневоленню й надалі розвивалася на потужному фундаменті сербської середньовічної держави, виплеканої Святим Савою. Видатний дослідник історії сербської мови академік П. Івич стверджує: „Пам'ятки мови, датовані кінцем дванадцятого і початком тринадцятого століття, демонструють нам вже сформовану сербсько-хорватську мову, багато в чому відмінну від праслов'янської” [3, 42]. Розвиток сербської мови при дворі турецьких султанів може, цілком природно, розглядатися як окрема тема для багатовекторного наукового дослідження. Зазначимо лише, що турецькі можновладці й представники державної еліти мали цілий штат перекладачів із сербської, – нею, відповідно, перекладалися вагомі державні документи, накази султанів, розпорядження, стосовні різних підвладних територій. Серед видатних діячів Османської імперії було й чимало етнічних сербів, вихідців із Боснії та Герцеговини (як, наприклад, славнозвісний Мехмед-паша Соколович). У праці академіка П. Івича знаходимо цікавий коментар програмного характеру: „Про статус сербськохорватської мови при дворі султана, поряд

із численними свідченнями в пам'ятках про те, що цю мову там знали, свідчить персько-арабсько-грецько-сербський фразеологічний словник, створений, на думку турецького історика Джафароглу., за часів султана Мехмета II Завойовника. Твір називається *Lugat-ı farisî, arabî ve rumî ve sirbî* й охоплює близько шістдесяті сторінок, написаних каліграфічним почерком. З уривків, що їх виокремив Джафароглу, може скластися враження, що переклад речень сербською виконав якийсь учений серб або ж носій „скавського” фонетичного варіанта” [3, 66].

У даному контексті на особливу увагу заслуговує Боснія – специфічний ареал поширення сербської мови, де турцизми, зокрема у межах розповсюдженого на цій території сучасного стандарту сербської літературної мови, – мають набагато більшу питому вагу, ніж, скажімо, в мові Сербії та Воеводини. Тому функціонування турцизмів як вельми колоритного лексичного шару в літературній мові цього ареалу необхідно вивчати на широкому історичному тлі, зокрема як невід’ємну рису ментальності народу.

Творчість Алекси Шантича – перлина сербського художнього письменства, а турцизми – окраса його індивідуального поетичного стилю й невід’ємна риса світосприйняття цього автора. У цьому контексті слушно було б виходити з теоретичної настанови академіка А. Пецо: „Коли розпочинають вивчення мови письменника, незалежно від того, чи йдеться про дослідження граматики цього письменника взагалі або ж лише деяких її галузей, потрібно знати два факти з його життя: а) знати його біографію: де він народився й де виріс; а також: б) яку освіту він здобув, які заклади закінчив. Ці дані потрібні тому, що від них може залежати багато інших чинників, релевантних для його творчості” [8, 71]. Якщо спроекувати цю тезу на життя і творчість А. Шантича, видатного сербського поета з Боснії і Герцеговини, то необхідно зазначити, що народився і помер він у місті Мостарі, де й провів більшу частину свого життя. Оскільки він походив із родини купців і родичі не зуміли з належним розумінням і пієтетом поставитися до його великого таланту, то надалі освіту А. Шантич здобував, навчаючись у торговельних школах Трієста (Хорватія) і Любляни (Словенія). Таким чином, стає зрозумілим, що мова і менталітет А. Шантича сформувалися на тлі специфічного й колоритного ареалу, який був перехрестям Європи й Сходу, де в одному лінгвоцивілізаційному середовищі разом росли діти православних сербів, сербів-мусульман, хорватів, євреїв, нащадків турків тощо, де люди ходили до різних храмів і молилися там різним богам, не відчуваючи при цьому взаємної ненависті.

Отже, з огляду на вищенаведені причини, наголосимо на тому, що серед мов-донорів сербської мови турецька посідає особливе місце. Звісно, існує чимало різних потенційних вимірів лінгвістичного аналізу турцизмів, зокрема за наступними параметрами: походження та ступінь їхньої

адаптації (фонетичної, граматичної, формальної тощо) в сучасній сербській літературній мові [детальніше про це див., наприклад: 4, 53] з урахуванням, скажімо, особливостей словотворчого рівня, випадків, коли запозичуються не лише лексеми, а й суфікси. Ми ж здебільшого зосередимо увагу на дослідженні:

- *реалізації первісного семантичного потенціалу турцизмів та можливої подальшої актуалізації їхніх основних і другорядних сем, а також*

- *стилістично-емоційного аспекту функціонування таких запозичень у поезії А. Шантича.*

Знаний лінгвіст Р. Якобсон писав, що „поезія – це мова в її естетичній функції” [15, 275]. Екстраполюючи цю думку на функціонування турцизмів у сербській поезії, зазначимо, що кожний із них у межах поетичного дискурсу починає жити своїм власним, окремим життям, не обмежуючись рамками мікроконтексту, й іноді досить істотно відходить від свого первісного значення.

І. Почнімо з аналізу *питомої*, або ж „*автохтонної*”, *турецької лексики*, яка стала окрасою художнього оформлення дискурсу романтичної поезії А. Шантича „*Прољеће*”. Лексема *душек*, яка, виступає, до речі, в обрамленні цілої низки так званих орієнталізмів різного походження (*мирис, јоргован, башта, бехар*), є релевантною складовою стилістико-експресивної інкрустації вірша, котрий передає неповторний колорит Мостара початку 20 століття:

„Немој, драга, ноћас да те сан обрва
И да склопиш очи на *душеку* меком!” [1, 36].

Відповідне слово вживається в сучасній турецькій мові у формі «*döşek*» і має основне значення «*матрац*» або «*сінник*» [19, 153]. Щоправда, це не єдине значення наведеного слова. Проте, оскільки нашою метою є проведення паралелей між тотожними або ж близькими за значенням лексичними одиницями, у цьому разі ми вважаємо за недоцільне репрезентувати вужчі варіанти його семантичного спектру. Отже, тут ми, безсумнівно, маємо справу з яскравим прикладом запозичення саме *питомої турецької лексеми*. Варто акцентувати увагу на тому, як її семантика висвітлюється в авторитетних сербських і російських лексикографічних джерелах: „*Душек* - 1) матрац, сінник; 2) диванна подушка“ [18, 108]; „*Душек* (тур.) – товста, прошита підстилка на ліжку, наповнена вовною“ [17, 211]; „*Душек тур.* 1. матрац; 2. подушка, підголівник“ [16, 218]. Зазначимо, що для тлумачення семантики аналізованої лексеми турецького походження в „Сучасному лексиконі іншомовних слів і виразів“ Л. Мичуновича використано запозичення з італійської мови: *мадрац* – „прокладка для ліжка, наповнена вовною, бавовною або іншим матеріалом“ [16, 416], а також *кушин* „подушка,

підголовач“ [16, 392]. Таким чином, логічно було б припустити наступне: оскільки сербські слова *мадрац* і *кушин* виступають як тлумачення лексеми *душек*, то вони можуть уважатися її синонімами. Лексему *душек* знаходимо також і серед так званих „Вукових турцизмів“, тобто турцизмів, зафіксованих ще Вуком Стефановичем Караджичем (творцем сербської літературної (стандартної) мови на народній основі, автором нової кириличної графіки й фонетичного правопису, збирача зразків народної творчості) в його „Прјеснариници“, виданій 1815 року. До цього варто додати, що лексема *душек* зафіксована у Вука Караджича з поміткою *. Це означає що автор відносить останню до „справжніх турцизмів“ і не має жодного сумніву щодо її походження [10, 51].

Цікавий, промовистий коментар щодо функціонування згаданої мовної одиниці в сучасній сербській літературній мові знаходимо в праці „Над поезією Шантича“ одного з найавторитетніших дослідників мови творів художньої літератури, академіка А. Пецо. Аналізуючи низку турцизмів у дискурсі поета, а серед них і слова *душек* і *бехар* (про останнє буде сказано далі), А. Пецо зазначає: „...Для жодного з цих прикладів, які відносяться до групи турцизмів, у нас немає адекватної питомо сербської заміни. Іменник *душек* сьогодні є цілком звичайним на широкому просторі сербськохорватського мовного ареалу. Це вид нижньої постілі, якій дотепер не знайдено відповідної заміни власне сербського походження. А саме: це не матрац, це і не вовняна постіль, і не ліжко. Це особливий вид нижньої постілі, якій ані в семантичному плані, ані по суті не відповідає романізм *мадрац* (підкреслення наше – В. Я.). ... Жодна заміна тут уже неможлива, якщо є прагнення дати адекватне уявлення не лише про семантичний компонент цієї частини постілі, а й про час, коли був написаний цей вірш Шантича“ [9, 232]. Таким чином, іменник *душек* не лише посів місце як часто вживана лексема з певним набором притаманних їй значень, а й глибоко вкорінився в сербській мові як такий, для якого не існує дійсно адекватної за семантичним спектром питомої сербської лексеми.

Перейдемо до аналізу іншої поезії А. Шантича – вірша „*Госпођици*“. Тут ми натрапляємо на лексему *шећерлема*, запозичення, цікаве з лінгвостилістичного погляду, й котре майже в такому самому вигляді функціонує у сучасній турецькій мові:

„Некада сам и вас на кољену цупко,
И доносио вам слатке *шећерлема*“ [1, 37].

Згідно із тлумаченням, яке дає „*Türkçe Sözlük*“, слово „*şekerleme*“, що утворилося від „*şeker*“ (цукор), має в турецькій наступні значення: „1. Посипання цукром. 2. Будь-які солодоші, котрі готуються шляхом кип'ятіння м'якоті фруктів у цукровій пудрі“ [20, 1857]. Надзвичайно цікавим видалося ще одне значення даної лексичної одиниці, котре подає

те саме джерело: „**3. перен.** „Немічний та нетривалий сон“, у зв'язку з чим автори словника також пропонують стійке словосполучення „**şekerleme yapmak**“ = „**kestirmek**“, що має значення „**подрімати**“ [20, 1857]. Сербські лексикографічні джерела фіксують основні значення турцизма, за винятком переносного: „шећерлама, шећерлема“ (тур. şekerleme) – солодощі з цукром [17, 899]; „**шећерлема**“ тур. солодощі, приготувані з цукру, цукерки [16, 846]. Хоча образне значення турецького слова й не закріпилося в сербській мові, його наявність у мові-донорі важко перебільшити: адже ця сема, паралельно, з основним компонентом значення, свідчить про великий експресивно-стилістичний потенціал останнього. Наостанок додамо, що досліджуваної лексеми немає серед „Вукових турцизмів“ [див.: 10, 65], до того ж, якщо „копати“ ще глибше, то, наприклад, у “Словнику сучасної сербськохорватської літературної мови“ М. Московлевича знаходимо посилання на латинське походження першої частини лексеми *шећерлема* – „шећер (тур. şeker, з лат. – підкреслення наше – В. Я.) “солодка органічна речовина...“ [17, 899].

Поетія А. Шантича „*Пред капициком*“ також напрочуд багата на турцизми: в ній можна виокремити декілька особливо виразних лексичних одиниць („*капицик*“, „*дирек*“, „*баглама*“, „*хефта*“), аналіз яких нас зацікавив як з погляду етимології, так і в контексті їхньої ролі як стилістичних чинників неповторної поезики твору:

„*Капицик* отвори, јер, мога ми дина,
Извалићу *дирек* и *багламе* тврде,
Па нека се на ме сви алими срде,
Јер за тобом, бели, умријех, Емина!
Ил' си љуга на ме што по *хефту* дана
У механи сједим, нити друго марим...“ [1, 75].

Перший же з наведених прикладів турцизмів викликає великий інтерес, оскільки його можна розглядати з двох позицій: по-перше, в турецькій мові слово „*каписік*“ можна трактувати як зменшувальну форму від „*капі*“ (двері, ворота), оскільки у даному випадку йдеться про афікс *-сік*, котрий утворює від іменних основ іменники чи прикметники, що в здебільшого мають зменшувально-пестливе значення [19, 684], – отже, це можна перекласти як „*дверцята*“, „*воріття*“; по-друге, „*каписік*“ має ще й інше усталене значення, котре *Türkçe Sözlük* тлумачить наступним чином: „*Каписік* – ботанічний термін, котрий означає отвір, котрий знаходиться на поверхні ембріональної клітини і утворюється внаслідок нещільності її тканин“ [20, 1069]. Звичайно ж, перше значення є основним, а друге – вузькоспеціальним. Що ж до семантичного спектру цієї лексеми в сербській мові, то він варіює в межах її першого, прямого значення: „*Капицик* (тур.) – маленькі ворота; боковий вхід“ [17, 333]; „*Капицик тур.* маленькі, бокові дверцята; одвірок між сусідніми дворами; двері на вході до саду“ [16, 326]. Друге, термінологічне, значення турецького

етимона, котре, природно, виникло на базі першого, у сербській літературній мові не представлено. Слово „капија“ в значенні „двері“ з позначкою * зафіксовано також серед „Вукових турцизмів“ [10, 58].

Слово „дирек“ також має прямі паралелі в турецькій мові. У сербській воно вживається у наступних значеннях: „1. балка; 2. стовп“ [18, 89]; „дирек (тур.) 1. балка; 2. дерев'яний стовп; колона; опора“ [17, 187]. „Лексикон іншомовних слів і виразів“ Л. Мічуновича фіксує, щоправда, й переносні значення цієї лексики: „дирек тур. 1. балка; дерев'яний стовп (колона); 2. *перен.* голова, лідер; актор на перших ролях“ [16, 203]. Варто зазначити, що це слово є, так би мовити, питомим турцизмом, а не перським чи арабським запозиченням, які буде проаналізовано нижче. Воно може перекладатися як „стовп“, „стійка“, „щогла“ або „опора“, як стверджує Р. Р. Юсипова [19, 142], або ж як „колона“ й, що, власне, найцікавіше, як „найважливіша постать чи річ“ → „*Fevzi Çakmak Millî Savaş'ın temel direklerinden biridir*“ („Февзі Чакмак – одна з найважливіших постатей Національної Війни“) [20, 536]. До цього можна додати дещо з власних спостережень: слово „direk“ часто вживається у значенні „прямо“, „прямий“ і т.д.

Лексема „баглама“, котра в мікроконтексті поетичного дискурсу А. Шантича має значення „бабка; завіса“, звучить турецькою майже так само, але дещо м'якше – „bağlama“. Це питома турецьке слово, котре правильніше було б охарактеризувати як віддієслівний іменник (**bağlamak** – прив'язувати, зв'язувати, домовлятися, утворюватися, призначати, визначати), котре має наступні значення: 1. З'єднання, поєднання; 2. Перекладина, поперечина [19, 53]. Ми вважаємо за необхідне презентувати ще одне значення цього слова, котре пропонує турецьке джерело: „Саз (муз. інструмент) з трьома парними струнами, на котрому грають за допомогою плектра“ [20, 180]. Російські й сербські лексикографічні джерела з незначними варіаціями фіксують ті самі значення аналізованої мовної одиниці: „1) бабка; завіса (*дверна, віконна*); *частіше мн. ~е* бабки; 2) баглама (народний триструнний музичний інструмент)“ [18, 23]; „баглама (тур.) – бабка на дверях“ [17, 27]; „баглама тур. 1. тамбур з трьома струнами; 2. бабка, яка прикріплює двері до одвірка“ [16, 90].

Переходячи до **проміжних висновків**, зауважимо, що:

а) семантичний спектр **питомої, „автохтонної“ турецької лексики**, представленої в сербському поетичному дискурсі, як правило, репрезентує основні семи своїх етимонів, тобто, в першу чергу, їхні прямі значення;

б) даний аспект – це не єдина іпостась їхнього стилістичного функціонування, адже часто-густо можна спостерігати те, що турцизми „**успадковують**“ також і **переносні значення**. У таких випадках, природно, можна говорити про якісно вищий ступінь їхньої адаптації в мові-реципієнті;

в) важливим аспектом адаптації турцизмів у сербській мові є їхне

приспосовування до фонетичної системи останньої, як, наприклад, у випадку з лексемою **bağlama** (масмо на увазі, зокрема, те, що ğ (yumuşak g) у турецькій не позначає окремого звуку, а лише подовжує попередній звук);

г) для турцизмів у сербській мові здебільшого характерна **зміна їхнього автентичного наголосу**, оскільки лексемам у сербській мові невластивий наголос на останньому складі (за винятком нечисленної групи слів іншомовного походження).

II. Другу, **найчисленнішу групу запозичень з турецької мови**, коли остання виступає **лише в ролі провідника або ж своєрідного „медіума“**, становлять так звані **іранізми (персизми)** та **арабізми**. Не дивно, що перська й арабська мови як вербальні репрезентанти загального рівня високої культури відповідних країн часто-густо ставали джерелами, з яких, у свою чергу, збагачувалася турецька мова. У цьому контексті, продовжуючи аналіз поезії А. Шантича „*Пред каптичком*“, пропонуємо розглянути ще одну лексичну одиницю, котра є виразним елементом поетики передостаннього рядка наведеного вище уривка („Ил' си љута на ме што по **хефту** дана У механи сједим, нити друго марим...“), саме слово „**хефта**“. Вона походить із **перської мови** від слова „**hefte**“, а в турецькій вживається у формі „**hafta**“ й означає „період з семи днів, котрі настають один за одним, тобто тиждень“ [20, 828]. Сербські лексикографічні джерела відсилають дослідника до слова **ефта** („**хефта**“ тур. → див. **ефта** тур. тиждень, сім днів; *те саме, що й хефта* [16, 259]. Такі фонетичні варіанти турцизмів притаманні сербській мові, оскільки звук **х** не є слов'янським за своїм походженням, тому останній часто „губиться“, особливо в діалектах, а також і в розмовній мові.

Поетичний дискурс А. Шантича як непересічне й характерне явище сербської культури є, зокрема, й прекрасним ілюстративним матеріалом до теоретичних положень видатного українського й російського лінгвіста О. О. Потебні, стосовних „балансу“ між зовнішньою та внутрішньою структурою слова: „У слові ми розрізняємо: **зовнішню форму**, тобто членороздільний звук, зміст, що об'єктивується за допомогою звука, та **внутрішню форму**, або ж найближче етимологічне значення слова, той спосіб, яким виражається зміст. ...Зовнішня форма є невіддільною від внутрішньої, змінюється разом із нею, без неї перестає бути самою собою, проте вона є абсолютно від неї відмінною; особливо легко відчуті цю відмінність у словах різного походження...“ [11, 259]. Як відомо, у своїх теоретичних положеннях щодо внутрішньої форми, О. О. Потебня спирався на роботи В. фон Гумбольдта, якому належав пріоритет у віднесенні згаданого поняття до площини мовних явищ. Проте О. О. Потебня пішов далі: як зазначає професор Т. А. Черниш, „у Гумбольдта, внутрішня форма має дедуктивно постульований характер; її існування було для нього безсумнівним, але встановлення її специфіки в окремих мовах розглядалося

ним як до певної міри нездійсненне завдання, оскільки її всеосяжний визначальний вплив на різноманітні елементи, на його думку, не завжди можна ясно встановити... Потебнянське поняття внутрішньої форми орієнтує дослідника якраз на максимальне з'ясування конкретики мовних фактів, пов'язаних із відповідними явищами у структурі слова...“ [14, 85].

В аналізованих фрагментах поетичного дискурсу А. Шантича ми знаходимо орієнталізми, які, природно, завжди мають у сербській мові більш-менш точні відповідники. Проте такі існуючі паралелі важко назвати еквівалентами, вони є лише синонімами, котрі більшою або меншою мірою висвітлюють семантичний спектр орієнталізму, тлумачать його в іншому ракурсі, в іншому контексті тощо. Це особливо характерно й для поетичної мови А. Шантича, причому для тих випадків, коли орієнталізми, не будучи складовими складних стилістичних фігур, є водночас *невід'ємними стильотворчими елементами його поезій*, а водночас і *базовими компонентами когезії тексту*. Таким чином, „внутрішня форма слова, або ноєма – це суб'єктивне розуміння об'єктивного сенсу речі, котре завдяки спілкуванню може набувати загальномовного характеру, але може залишитися й індивідуальним“ [5, 7].

Серед зразків поетичного мистецтва А. Шантича, мабуть, важко знайти ще одну поезію (можливо, окрім вірша „*Емина*“), котра була б настільки характерною з погляду використання в ній турцизмів (що, в свою чергу, потрапили до турецької мови з перської або арабської), як поезія „*Под бехаром*“. Тож прокоментуємо спершу особливості семантичного спектру сербської лексеми „**бехар**“, котра, за даними авторитетних сербських лексикографічних джерел, кваліфікується або як турцизм, або як запозичення з перської й означає: „перс. (behar, весна) обл. – квітка, пелюстка квітки“ [17, 48]; „**бехар** тур. 1. запах; 2. квітка, що навесні розквітає на фруктових деревах“ [16, 104]. Зауважимо, що в сербськохорватсько-російському словнику Н. І. Толстого взагалі не знаходимо цього слова; немає його і серед „Вукових турцизмів“. Безсумнівно, що дане запозичення сягає своїм корінням сивої давнини. Це слово є багатозначним, на підтвердження чого пропонуємо звернутися до різних варіантів його перекладу, котрі подає авторка „Турецько-російського словника“ Р. Р. Юсипова: **bahar** 1) весна; 2) зелене листя, весняні квітки; 3) *перен.* молодість, молода пора [19, 53–54]. Паралельно науковець подає ще одне значення даної лексичної одиниці, а саме: **bahar** – прянощі [19, 54]. Як бачимо, смисл цього слова у двох мовах майже однаковий, з тією лише різницею, що в турецькій мові, все ж таки, воно частіше за все вживається у значенні „весна“. Оскільки це запозичення видається нам досить цікавим, пропонуємо розглянути ще й ті додаткові пояснення, котрі надає таке авторитетне джерело як „**Türkçe Sözlük**“

(„Турецький словник“): Слово „**bahar**“ походить від перського „**bāhar**“ і може мати значення „квітки та листочки, котрі розпускаються на деревах у цю пору року“ [20, 183]. Отже, бачимо, що слово „**бехар**“ можна назвати турцизмом лише тоді, коли йдеться саме про його реалізацію у сербській мові, адже турецькі дослідники відносять його до іранізмів, або, як їх ще називають, – персизмів. У контексті поняття внутрішньої форми слова цікавим і не випадковим є й той факт, що тлумачення значення орієнталізмів у сербській мові рідко зводяться до одного слова (як, наприклад, у випадку з лексемою „**бехар**“ – „пелюстка квітки“, „квітка, що навесні розквітає на фруктових деревах“).

Своєрідність і вишуканість семантико-стилістичної тканини вірша „*Под бехаром*“ вочевидь ґрунтується на активному використанні турцизмів різного походження:

„Јахао сам коње, **ашиково**, пио,
Али нигде нисам ’вако **рахат** био“ [1, 74].

У першому ж рядку поезії зустрічаємо дієслово, утворене від застарілого в сербській мові слова „**ашик**“: „**ашик** (тур.) застар. коханець, милий; закоханий“ [17, 25]; „**ашик тур.** кохання; закоханий чоловік; коханець, милий, юнак, який залицяється“ [16, 89]. У сучасній турецькій мові ця лексема активно вживається й досі. Розглянемо її етимологію та значення: „**Âşik** походить від **арабського** слова „**âşik**“. **1.** Закоханий, котрий відчуває нестримну любов чи прив’язаність до будь-кого або будь-чого. **2.** Назва, котру, зазвичай, дають чоловікові у парі закоханих. **3.** Народний співець „озан“, „ашик“. **4.** Слово, яке також вживається у значення „друг“, „товариш“. **5.** Неуважна, задумлива особа“ [20, 136]. Р. Р. Юсипова у своєму словнику подає ще кілька можливих значень слова „**âşik**“, а саме „**телепень**“ та „**коханець**“ [19, 38]. З останнім можна не погодитися, оскільки „**âşik**“, все ж таки, переважно вживається у позитивному значенні, тобто „**коханий**“, „**закоханий**“, але ніяк не з негативною конотацією „**коханець**“, за винятком, можливо, окремих нечастих випадків. Цікаво, що у сербській мові є дієслово „**ашиковати**“, котре слід розуміти як „**залицятися до дівчини**“. Варто додати, що у турецькій мові „**âşik olmak**“ означає „**закохатися**“ [19, 38].

Наведімо коментарі, стосовні лексеми **рахат**, із сербських лексикографічних джерел: „**рахат**“ (ар.) невідм. **1.** спокійний, зручний; задоволений. **2.** спокійно, зручно, задоволено“ [17, 685]; „**рахат і рахатан тур.** безтурботний, спокійний; задоволений; зручний; неквапливий“ [16, 603]. А тепер порівняймо семантичний діапазон аналізованої мовної одиниці, звернувшись до коментарів, поданих у турецькому джерелі. Слово „**rahat**“, походить від арабського „**râhat**“ і має наступні значення: **1.** Стан, коли людина не відчуває туги, розпачу, напруження, тобто – спокій; **2.** Той/те, що

наганяє смуток, печаль, не змушує почуватися напруженим; **3.** Безтурботна людина, людина, котра не звертає на щось уваги; **4.** Легко, без особливих зусиль, без перешкод (**rahat bir şekilde**)“ [20, 1640]. Отже, як бачимо з вищенаведених прикладів, слово „**пахат**“ і насправді може мати значення „безтурботний“, але в турецькій мові воно, все ж таки, не є першим.

Описуючи сонячний день у поезії „*Под бехаром*“, А Шантич знову звертається до колоритних турцизмів **ђул** (троянда) і **шедрван** (фонтан):

„Где, велико сунце упро стријеле

На зумбуле плаве и **ђуле** бијеле,

На гранате смокве покрај **шедрвана**...“ [1, 74].

Природно, що сербські лексикографічні джерела для тлумачення слова **ђул** використовують сербське слово **ружа**, до якого вони й відсилають дослідника: „**ђул** – (тур. *gül*) див. *ружа*“ [17, 214]; „**ђул** тур. троянда, квітка троянди...“ [16, 219]. У турецькій мові, слово **ђул** має таке ж значення; згідно з поясненням, котре наводиться у „*Türkçe Sözlük*“, **gül** – це **1.** Рослина з родини трояндових; **2.** Ароматна та багатожарова квітка рослини з даної родини [20, 804].

Для тлумачення слова **шедрван**, яке кваліфікується як турцизм, також не випадково використовується слов'янське слово: „**шедрван**, **-ана** (тур. *şadırvan*) водограй“ [17, 898]; „**шедрван** тур. **1.** водограй, фонтан; **2.** басейн, особливо біля мечетей для абдесту – ритуального вмивання мусульман перед молитвою“ [16, 845]. Однак, як ми вже неодноразово мали нагоду пересвідчитися, для того, щоб з'ясувати етимологію лексеми, дослідникові нерідко доводиться йти далі, тим більше, що слово „**шедрван**“ (фонтан) не можна назвати турцизмом у повному розумінні. Аби краще зрозуміти його етимологію, варто звернутися до перекладу, котрий подає „*Türkçe Sözlük*“: „Слово „*şadırvan*“ походить від перського „*şadırvan*“. Сповнене водою огорожене місце із фонтаном та краном, що знаходиться, зазвичай, у дворі мечеті (вода використовується для ритуального омовіння)“ [20, 1841]. Отже маємо ще один зразок **іранізму**, котрий із турецької мови „мігрував“ до сербської. Звичайно ж, переклад „**фонтан**“ не видається цілком адекватним, оскільки це поняття має дуже вузький смисл. Але в цьому разі неабияке значення має традиція, згідно з якою серби сприйняли та засвоїли цей мовний елемент саме в такий спосіб.

Аналізуючи поезію А. Шантича, знаходимо ще один цікавий приклад запозичення **перського** походження, яке до сербської мови потрапило вже безпосередньо через турецьку:

„... Па ко да би један голем рубин био,

У хиљаду боја трепти **шехер** цио...“ [1, 74].

Для тлумачення цієї лексеми сербські лексикографічні джерела використовують слов'янське слово **град** та мадаризм **варош**, який

„прижився“ в сербській мові: „**шехер** (тур.) застар. велике місто [17, 899]“; „**шехер** тур. місто; міський квартал“ [16, 846]. Детальніше простежуючи шлях турецького слова „**şehir**“, переконаємося, що воно походить від **перського** „**šahr**“ і означає: „місто, в якому, зазвичай, не займаються землеробством, і більшість населення якого працює у сфері торгівлі, промисловості, надання послуг та управління“ [20, 1855].

Назва куша й, відповідно, квітки, яку в сербській традиції прийнято вважати турцизмом і без якої важко собі уявити поезію А. Шантича, теж не є так званим „автохтонним“ турцизмом:

„...И зелена трава од памука мекша,
И бијели цвијет трешње и **јасмина**...“ [1, 74].

„**Јасмин** *Jasminium fruticans* – декоративний садовий куц із білими, дуже запашним и квітками“ [17, 316]; „**јасмин** тур. куциста рослина з білими квітами, які мають дуже приємний запах“ [16, 308].

У турецькій мові „**јасмин**“ має таке ж значення, як і в сербській, але походить ця лексема зовсім не з турецької мови: „**yasemin**“ утворено від **перського** „**yāsemen**“. Це ботанічний термін, котрий означає або невеличке деревце з родини маслинових, довжина котрого коливається від одного до двох метрів і котре має ароматні білі, червоні, або жовті квітки, або ж щось зроблене із цього дерева [20, 2141].

Поезія А. Шантича „*Под бехаром*“ дарує нам зустріч з іще двома колоритними турцизмами **арабського** походження:

„...Па сан када тихо склопи очи моје,
Да ме маше китом бијела бехара –
Би ми тада био **ценет** без **карара**!“ [1, 74].

Перший із них (**ценет**) відноситься до розряду мовних одиниць із загальнофілософським абстрактним значенням, демонструючи при цьому певну розмитість меж свого семантичного спектру: „**ценет** (тур.) застар. рай“ [17, 893]; „**ценет** тур. мусульманський рай“ [16, 840]. До справжнього етимологічного першоджерела відсилає нас турецький словник: „**ценет**“ походить від арабського „**cennet**“ і має, щонайменше, два значення, а саме: **1.** За релігійними віруваннями це місце, куди після смерті потрапляють люди, котрі за життя творили добро й не грішили; **2.** Дуже гарне місце із заспокійливою атмосферою [20, 358].

Друга лексема (**карап**) цікава насамперед тим, що, навпаки, має дуже багато значень, з яких уже можна вибрати лише одне, котре найточніше відповідає мікроконтекстові поетичного твору. З сербських лексикографічних джерел, які ми тут використовуємо, лише тлумачний словник М. Московлевича дає коментар до слова **карап**, кваліфікуючи його при цьому як застаріле: „**карап**, *-ара* (тур.) див. *рівновага*“ [17, 334]. Дана мовна одиниця сучасною турецькою звучить так само – „**karar**“. Вона веде

свій початок від арабського „karār“ і має надзвичайно багато значень, деякі з них ми вважаємо за доцільне навести у цій статті: **1.** „Судження, до якого приходять внаслідок обмірковування якоїсь справи чи проблеми (рішення); **2.** Юридична постанова щодо певної справи, що приймається шляхом обговорення; **3.** Документ, у котрому повідомляється про цю постанову, в якому вона засвідчується; **4.** Незмінний стан, порядок; **5.** „Золота середина“, ані мало, ані багато. Тут варто зазначити, що, все ж таки, першим значенням цього слова є „**рішення**“, у зв'язку з чим можна навести простий приклад стійкого словосполучення „**karar vermek**“, що означає „**приймати рішення**“: „*Hatta telefon bile etmemeye karar vermiştim*“ („Я вирішила навіть не дзвонити“)“ [20, 1080 – 1081].

У поезії А. Шантича „*Бока*“ зустрічаємо слово „**ђердан**“ котре перекладається з сербської як „**намисто**“:

„Наша мила Боко, невесто Јадрана,
Покривена небом ко од плаве свиле,
Љепша си од своје приморкиње виле
И свјетлија си од њеног **ђердана**“ [1, 38].

Про те, наскільки глибоко вкоринилося уявлення про це слово як про турцизм у менталітеті сербського народу, свідчить, передусім, той факт, що навіть авторитетні сербські лексикографічні джерела, котрими ми послуговуємося, кваліфікують його саме як такий: „**ђердан**“ (тур.) намисто як прикраса [17, 204]; „**ђердан**“ (тур.) огрица, ланцожок на шиї, низка (жіноча прикраса) [16, 219]. Необхідно, однак, звернути особливу увагу на те, від якого слова походить ця лексична одиниця. Отже, у турецькій мові є слово „**gerdan**“, котре походить від **перського** „**gerden**“ [20, 750] і має величезну кількість різних значень, серед варто навести наступні: **1)** шия; **2)** подвійне підборіддя; **3)** потилиця (у туші) [20, 206]. При цьому слід мати на увазі також наступне: для того, щоб утворити у турецькій мові іменник „**намисто**“, необхідно додати до слова „**gerdan**“ відповідний словотворчий афікс – у даному разі афікс **-lık**, котрий „утворює від іменних основ іменники та прикметники з абстрактним значенням: **baş** „голова“ → **başlık** „головний убір“ [20, 689] – отримавши, таким чином, „**gerdanlık**“, тобто „**намисто**“, або ж „**колье**“.

Низку численних лексем, які в сербській мові традиційно сприймаються як турцизми, продовжують приклади з відомої поезії А. Шантича „*Шерифа*“:

„Истом сунцу сјекну. Ко плава **кадифа**,
Прострло се небо, а вита и лака,
Низ очеву башту, пао **ћилиму** мака,
Пјевајући ходи једина Шерифа“ [1, 96].

Отже, „**кадифа** (тур. **kadife**) шовкова тканина з нижко обрізаним густим ворсом на лицьовому боці; вар. *кадива*“ [17, 325]; „**кадифа** тур. якісна шовкова тканина, оксамит, плюш“ [16, 316]. Турецьке лексикографічне джерело, на відміну від сербських, де дана лексема подається з поміткою

„тур.“ – турцизм, свідчить про те, що слово „кадифа“ не зовсім правильно було б називати турцизмом, оскільки у турецьку мову воно прийшло з арабської („*katife*“) і має наступні значення: **1.** Блискуча м'яка тканина, поверхню котрої вкрито волокнами визначеної довжини; **2.** Щось зроблене з цієї тканини, покрите нею [20, 1028].

Те саме стосується й лексеми „**һилим**“, яка в сербських словниках подається з поміткою „тур.“ – турцизм: „**һилим** (тур. *kilim*) строката вовняна тканина для покривання ліжка, підлоги, стін [17, 813]; „**һилим** *тур.* невликий килим, підстилка в помешканні або офісі“ [16, 813]. Слово **kilim** і досі є доволі поширеним у Туреччині, але вживається там у дещо іншій формі „**kilim**“. Це слово утворилося від перського **gilim** і його значення слід тлумачити як щільну й ворсисту вовняну тканину, зазвичай прикрашену орнаментом [20, 1180]. У даному контексті варто підкреслити й те, що частіше в значенні „**килим**“ виступає слово **halı**, оскільки **kilim** є архаїчнішим.

Шантичева поезія „*Шерифа*“ щедро пересипана й іншими колоритними турцизмами арабського походження, як-от: **зембиль** („**зембиль** *тур.* вид плетеного кошика; торба, зроблена з рогози, тріски, полотна, шкіри і т.д. яка служить для того, щоб у ній носити продукти харчування“ [16, 265]; **јашмак** (тур.) вуаль, якою мусульманки закривають обличчя“) [17, 317]; **јасмак** *тур.* „тонка пов'язка, якою мусульманки закривають голову й груди“ [16, 309] або ж **сабах** (**саба(х)** (*тур.*), **сабах** *тур.* **1.** зоря, ранній ранок перед світанком; **2.** вранішня, ранкова мусульманська молитва, заклик муедзіна до поклонів“) [16, 644]:

„Где, **зембильу** пуну крупних зерделија

На рамену носи, а све јој се вија

С главе **јашмак** црвен, ко **сабах** на вису“ [1, 96].

Проаналізуємо турецьку лексему „**zembil**“ з погляду її етимології та значення: вона походить від арабського „**zembil**“ [20, 2229] і має кілька значень, наприклад, „**зроблена з соломи чи очерету сумка з ручкою**“ [19, 676]; також є похідне „**zembil otu**“, котре перекладається як „**очерет**“ [19, 676].

Яскрава образність поезії „*Шерифа*“ буквально занурює читача в екзотичну атмосферу Мостара. Спробуємо розглянути дві останні лексеми (**јашмак** і **сабах**) із погляду етимології та функціонування їх відповідників у турецькій мові.

У сучасній турецькій мові слово **yaşmak** вважається застарілим і тлумачиться наступним чином: **1.** Тонка накидка для голови, котра залишає відкритими очі й одягається разом із ферадже (верхньою накидкою для жінок); **2.** Накидка, котра закриває і голову з обличчям, і уста [20, 2144].

Проаналізовані „питомі“ турцизми та орієнталізми можна, поза всяким сумнівом, розглядати як вербальний, граматикалізований вияв етнічного стереотипу, „детермінованої культурою, впорядкованою й фіксованою структурою етнічної свідомості, що уособлює результат пізнання дійсності

етнічною спільнотою і є схематизованою стандартною ознакою, матрицею інтеріоризованих предмета, події, явищ. Етнічний стереотип закріплюють у свідомості людини етнічні традиції, обряди, ритуали, звичаї, вірування, ... особливості мовленнєвої й невербальної поведінки тощо. Серед етнічних стереотипів етнологівсти виокремлюють, зокрема, геростереотипи, які ... оцінюють представників інших етносів...“ [12, 147].

На нашу думку, слово **сабах** заслуговує на особливу увагу. Воно має таке ж звучання у турецькій мові – **sabah** – і дублює арабське „**sabāh**“, що означає, насамперед, „**ранок**“. Цікаво, що носії турецької мови часто використовують це слово ще й у значенні пов'язаних із ним понять. Наприклад, ранкову молитву за мусульманським обрядом називають **sabah namazi** („ранковий намаз“), але іноді турки кажуть просто „**sabah**“ у цьому значенні: „*Sabahi (sabah namazını) kaldım*“ („Я здійснив ранкову молитву“) [20, 1670].

Спробуємо розглянути ще одну лексему, яка фігурує у вірші А. Шантича „*Позни часови*“, давно й органічно засвоєну сербською мовою:

„Свуд слепи мишеви круже, и у тами
Буљина буче... И сенке без броја
Сокаком грну... [1, 71]“.

За даними сербських словників, „**сокак**, - ака (*тур.*) вулиця“ [17, 753]; „**сокак тур.** коротка, вузька вулиця“ [16, 678], тобто слово має цілком певне значення, притаманне й відповідній лексемі у турецькій мові. Проте в даному випадку, так само, як і в декількох попередніх, турецька мова виконує лише функцію посередника, оскільки турецьке слово „**sokak**“ походить не від турецького кореня, а від арабського слова „**zūkāk**“ [20, 1786].

Ми проаналізували чимало прикладів турцизмів, які органічно увійшли до лексичного складу сербської літературної мови. Ці лексеми належать до різних частин мови: здебільшого серед них фіксуємо іменники, дієслова тощо. Останній приклад, зокрема, доводить, що сербська мова засвоїла через турецьку навіть вигуки, один із яких, зокрема, є виразною стилістичною інкрустацією поезії „*Шерифа*“:

„...**Аман**, што је кршна, и сјајна, и ведрa!“ [1, 96].

Ось які тлумачення щодо наведеного вигуку знаходимо в сербських лексикографічних джерелах: „**Аман** – *ана (тур.)* 1. Милість, прощення, вибачення; прощання; 2. Йй-богу!“ [17, 9]; „**Аман тур.** 1. милість, помилування, прощення; 2. віросповідання, віра; дане слово; 3. як виклик: йй-богу! Змилуйся!; Так і є!“ [16, 45]. Надзвичайно цікавим видається відповідне слово, котре є дуже багатозначним, і в турецькій мові. Звернімося до коментарів із цього приводу, котрі надає „**Türkçe Sözlük**“: „Вигук „**аман**“ походить з **арабської** мови від слова „**amān**“ і має такі значення: 1. Слово, котре вказує на те, що той, хто його промовляє, потребує допомоги → „*Aman Allah'im!*“ („*Боже мій!*“); 2. Слово, котре

вказує на те, що людина просить пробачення чи помилування → „*Aman, bir daha uartım!*“ («Господи, я більше так не робитиму!»); 3. Слово, котре передає роздратування чи гнів → „*Aman bırak beni!*“ („Господи, та дай же мені спокій!“); 4. Слово, котре вказує на прохання → „*Aman, acele etmeli, vakit geçiyor!*“ („Боже мій, нехай він поспішить, бо час спливає“); 5. Слово, котре вживається з метою привернення уваги → „*Aman, çosiğa iyi bakın!*“ („Боже правий, та дивіться ж добре за дитиною!“); 6. Слово, котре вказує на те, що людині щось надзвичайно сподобалося → „*Aman ne güzel şey!*“ („Боже, яка краса!“); 7. Слово, котре означає подив → „*Aman efendim, bana öyle şeyler söyledi ki donakaldım!*“ („Боже правий, він мені таке розповів, що я аж заляк від жаху“ [20, 87].

Підбиваючи підсумки здійсненого дослідження, вважаємо за потрібне зауважити наступне:

1. Стилiстичне функціонування турцизмів у дискурсі видатного сербського поета Алекси Шантича дає показовий матеріал для дослідження виявлення в мові діалектичного закону єдності й боротьби протилежностей, розстановки нових акцентів у переосмисленні стереотипів однобічного сприйняття історичних явищ, а також для перегляду турецького впливу і тлумачення його як чинника рівноправного діалогу двох культур. Крім того, наявність турцизмів у довершених зразках сербської поетичної мови створила передумови для появи їхнього художнього переосмислення саме з погляду слов'янського менталітету. Останнє, в свою чергу, створює неповторний „мікс“, „родзинку“ самобутності сербської поетичної традиції.

2. Органічною складовою сербського художнього дискурсу стали лише ті „автохтонні“ турцизми або орієнталізми, які „вижили“ впродовж століть, розпочали самостійне життя й довели тим самим своє право на існування. Більше того, – деякі з них, не маючи прямих відповідників у сербській мові, істотно збагатили сербську літературну традицію, тому на сучасному етапі з повним правом можна говорити про їхню абсолютно природну інтеграцію у поетичному лексиконі.

3. Слід звернути увагу на характер реалізації в сербському поетичному дискурсі семантичного спектру так званих „автохтонних“ турцизмів або ж орієнталізмів (іранізмів, арабізмів тощо), коли турецька мова лише виконує функції „медіума“. Як правило, в таких випадках спостерігаємо наявність не лише основних сем етимонів турцизмів, тобто їх прямих значення, а й „успадкування“ переносних значень, що свідчить про якісно вищий ступінь їхньої адаптації в мові-реципієнті.

У цьому плані можемо спостерігати різні випадки:

а) коли основна сема турцизму залишається на першому місці і в сербській мові;

б) коли на перший план у сербській мові виходять інші семи, котрі в турецькій мають маргінальне значення;

в) коли турцизм приживається як основне слово і носії мови вже не сприймають його як запозичення;

г) коли іноді паралельно функціонує питоме слов'янське слово й важко відносити до безеквівалентної лексики при перекладі;

д) коли турцизм не має паралелей у сербській мові й, відповідно, відноситься до безеквівалентної лексики при перекладі.

4. Релевантним аспектом адаптації турцизмів у сербській мові є їхнє пристосування до фонетичної системи останньої, а також зміна їхньої автентичної акцентуації, оскільки сербській мові не властивий наголос на останньому складі (за винятком нечисленної групи слів іншомовного походження).

5. Турцизми й орієнталізми в поетичному дискурсі А. Шантича демонструють величезний потенціал внутрішньої форми слова і надають значний матеріал для контрастивних досліджень.

6. У даному контексті вважаємо за доцільне, бодай побіжно, окреслити ще одну потенційну лінгвістичну проблему, аналіз якої не є безпосередньою метою даної статті, якою не можна, однак, знехтувати. Йдеться про так звану „множинність художніх кодів“. Справа в тому, що завдяки своєму неповторному колоритові, орієнталізми на кшталт **шедрван, бехар, сабах, ашик** тощо часто-густо створюють труднощі для перекладача, перед яким постає нелегке завдання повноцінно й адекватно відтворити їх засобами певної мови, навіть спорідненої слов'янської. Тому їх іноді відносять до складу так званої „безеквівалентної“ лексики. На думку професора Ю. М. Лотмана, дана обставина ускладнюється й тим, що „художня комунікація має одну цікаву особливість: звичайні види зв'язку знають тільки два випадки відношень повідомлення на вході й виході каналу зв'язку – збіг або незбіг. ...Річ у тім, що тому, хто сприймає текст у цілому ряді випадків, доводиться не лише за допомогою певного коду „дешифрувати“ повідомлення, але й встановити, якою „мовою“ заковано текст“ [6, 34; 35]. Продовжуючи свою думку, дослідник говорить про випадки, в яких той, хто слухає (у цьому разі читач), „намагається дешифрувати текст, користуючись іншим кодом порівняно з тим, хто його створив“ [6, 35]. Аналізуючи проблему адекватного відтворення тюркізмів у російських та українських перекладах сербської народної поезії й підсумовуючи перекладацький досвід у цій царині, доктор філологічних наук Д. Айдачич виділяє кілька найхарактерніших перекладацьких рішень і найгіршим із чотирьох перекладацьких підходів вважає той, коли „запозичене слово (тюркізм) неадекватно перекладається словом із мови перекладу... Помилкові переклади тюркізмів ... пояснюються недостатньою

мовною та країнознавчою поінформованістю перекладачів“ [2, 65]. Насамкінець додамо, що поетичний дискурс є тією галуззю мистецтва слова, де особливо актуалізується мистецтво перекладача, – адже кожна лексема, а надто „безеквівалентна“ лексика в цій галузі, має бути відтворена з граничною точністю. Видатний російський поет В. А. Жуковський недарма зазначав: „Переводчик в прозе – раб, а в поэзии соперник“.

ЛІТЕРАТУРА:

1. *Шантић А.* Пјесме. – Београд: БИГЗ, 1990. – 138 с.; 2. *Айдачич Д.* Тюркізми в російських та українських перекладах сербської народної поезії // Славистичні дослідження: фольклористичні, літературознавчі, мовознавчі. – К.: ВПЦ „Київський університет“, 2010. – 307 с.; 3. *Ивић П.* Преглед историје српског језика. – Т. VIII. – Сремски Карловци – Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића, 1998. – 340 с.; 4. *Јармак В.* Особине промене и асимилације лексике страног порекла у савременом српскохрватском језику // Тезе и резимеа 26. међународног научног састанка слависта у Вукове дане. „Српска књижевност и Свето Писмо“ и „Међуоднос грамматики и речника у српском језику“. – Београд-Манастија: Међународни славистички центар на филолошком факултету, 1996. – С. 53; 5. *Камчатнов А. М. А. А. Потєбня И А. Ф. Лосев о внутренней форме слова* // Русский филологический вестник. 1998, № 1/2. – С 35-54; 6. *Лотман Ю. М.* Структура художественного текста. – СПб.: Искусство–СПБ, 1998. – 285 с.; 7. *Пецо А.* Један поглед на турцизме у писаној ријечи Иве Андрића // Писци и њихов језик. – Београд: Просвета, 1995. – С. 333–345. 8. *Пецо А.* Језичким стазама Десанке Максимовић. – Београд: Просвета, 2000. – 276 с. 9. *Пецо А.* Над Шантићевом поезијом // Писци и њихов језик. – Београд: Просвета, 1995. – С. 226-244; 10. *Пецо А.* Вукови турцизми // Писци и њихов језик. – Београд: Просвета, 1995. – С. 47–70; 11. *Потєбня А. А.* Теоретическая поэтика. – М.: Высшая школа, 1990. - 324 с.; 12. *Селіванова О. О.* Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. – Полтава: Довкілля-К, 2006. – 716 с.; 13. *Чердиченко О. І.* Про мову і переклад. – К.: Либідь, 2007. – 248 с.; 14. *Черниш Т. О.* Внутрішня форми мовних одиниць і проблеми мовного образу світу. – С. 83–88; 15. *Якобсон Р.* Работы по поэтике. – М.: Прогресс, 1987. – 461 с.

СПИСОК ЛЕКСИКОГРАФІЧНИХ ДЖЕРЕЛ:

16. *Мићуновић Љ.* Савремени лексикон страних речи и израза. - 2. проширено изд. – Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, 1991. – 865 с.; 17. *Московљевић М.* Речник савременог српскохрватског књижевног језика с језичким саветником. 2. изд.– Београд: КИЗ Аролон, 1990. – 1023 с.; 18. *Толстој Н.И.* Сербскохрватско-рускији словарь. – 7 изд., стереотипноє. – М.: Русский язык, 2001. – 731 с.; 19. *Јусипова Р. Р.* Турецко-рускији словарь. Türkçe-Rusça sözlük. – М.: Русский язык-Медиа, 2007. – 692 с.; 20. *Akalın Ş.H., Toparlı R., Gözaydın N.* Türkçe Sözlük. – Ankara: Saray Matbaacılık Kâğıtçılık Kırtasiyecilik Ticaret ve Sanayi Ltd. Şti., 2009. – 2243 s.